

Kádár György: Otan Virteni Vilusta. Kansanmusiikin oppikirja. (Versem a fagyból vettem. Népzenei tankönyv) Vaasa: Vaasan Musiikkiluokkien Tuki ry (Finnország), 2020.

A kötet alcímét olvasva, „népzenei tankönyv” a magyar olvasó kevésbé kapja fel a fejét, hiszen számunkra természetes és megszokott a népzene, és általában a folklór beemelése az iskolai tananyagba. Finnországban, ahol a magyar zenepedagógus kötete napvilágot látott, sokkal kevésbé nevezhető szokványosnak egy a népzenei antológiát, az alapvető zeneelméleti ismereteket és azokra vonatkozó készségfeladatokat ötvöző tankönyv. A kötet fontos küldetése a különböző zenei anyanyelvek, jelen esetben a finn és a finnugor nyelvcsaládba tartozó népek zenei gondolkodásának elméleti bemutatása és gyakorlati illusztrálása (a végén tágabb földrajzi kitekintéssel). A tankönyv célját a szerző egy korábbi előadásából idézem, amelynek témája a kortárs ének-zene oktatás volt, és teljes terjedelemben a Parlando hasábjain is megjelent: „a zenei nevelés egyik legvégső célja, hogy a gyermek zenei felfogóképességét, mind zeneélvezőként, mind pedig zeneteremtőként a lehető legszélesebbre tárjuk. A különböző népek egymástól eltérő zenei anyanyelvei felfedezésének (szintén modern) korában pedig, hogy a saját zenekultúrájának ismeretéből, megértéséből kiindulva, arra alapozva képes legyen megismerkedni más népek, egymástól talán nagyon nagy mértékben eltérő zenei világával is. (Ez jelenti egyúttal az igazi nemzetköziségre nevelést is, nem pedig a nemzetközi egynyelvűséget.)” Az idézett előadásban Kádár György fájjalja, hogy az ún. nemzeti, vagy a vernakuláris zenei nyelv nemcsak a szórakoztatóiparban, a hétköznapi és szabadidős tevékenységekben szorul háttérbe a globalizálódó kultúrával, a világzenével, és a divatos, populáris műfajokkal, illetve repertoárral szemben, hanem a pedagógiai nevelésben is. Jelen sorok írója is nagy meglepetéssel olvasta, hogy az utóbbi bő két évtizedben a finnországi zenei oktatásból mennyire kiszorult a művészeti és népzenei tematika. A kötet bemutatásában végzettségemből adódóan elsősorban nyelvészeti és folklorisztikai szempontok mentén haladok.

A könyv bevezetőjében a szerző – főként Bartók idézeteken keresztül – feleleveníti a magyar folklórgyűjtések, valamint a finn földrajz-történeti irányzat gyűjtő és rendszerező munkájának célkitűzését, és a népzene kiemelt és örök érvényű fontosságát fogalmazza meg. Erre ugyan nem tér ki a bevezető, de a finn és a magyar folklorisztikai kutatás is önálló, nemzetközi viszonylatban is nagyon jelentős kutatói szemléletmódot, „iskolát” hozott létre, ezáltal hosszú évtizedekre meghatározták a népköltészeti alkotások gyűjtését és feldolgozását. A finn folklorisztika egyik jelentős alakját, a zeneszerző, zenetudós Ilmari Krohnt a szerző is említi. A magyar és finn néprajzi kutatások jelentőségének felelevenítése a bevezetőben egyfajta párhuzamot is sejtet a 19–20. századi történések, törekvések és a kortárs viszonyok között. Mindkét esetben kiemelt szerepet kap a népköltészet mint veszélyeztetett érték. A 19–20. század fordulóján a népi műveltséget hordozó „autentikus” közeg átalakulása (polgárosodás, urbanizáció) okán a népköltészet természetes létezési formáinak megszűnése miatt aggódott a korabeli értelmiség, jelenleg pedig a formálisan és intézményesen továbbadott tudás fokozatos eltűnése miatt fogalmazódik meg aggodalom, köszönhetően az ének-zene oktatás minimalizálásának és tematikus átalakításának. Kádár György szerint a jelenleg forgalomban lévő finn tankönyvek eltávolodtak a képzési évek szerint kialakított, egymásra épülő,

elsősorban a műzene és a népzene reprezentatív anyagaiból összeállított, stílusokat és korszakokat is bemutató zenei ismeretanyagától. Sokkal inkább a kortárs, és azon belül is a populáris műfajok kerültek előtérbe, a tanórák anyaga idomult a fiatalok zenehallgatási szokásaihoz. Ezzel a szemléletmóddal szemben íródott az itt bemutatásra kerülő könyv.

A kötet már a borítóján keresztül is egyértelmű üzenetet közvetít: egyrészt jelzi az áttekinthető kívánt tág történelmi perspektívát, másrészt tematizálja a beszéd és a zenei nyelv rokonságának összefüggéseit. Az előlapon egy permi bronzlelet grafikája, a hátlapon pedig egy karjalai sziklarajz-részlet látható (amely emlékeztet a számik észak-norvégiai sziklavéséteinek, dobrajzainak motívumaira is). Mindkét képet kották keretezik, ezzel is érzékeltetve a zene történelmi és társadalmi-kulturális kontextusainak fontosságát. A már említett bevezetés után kezdődik a széles merítésű népzenei anyag bemutatása, amelynek sorrendje a szűkebb köröktől halad a tágabbak felé. Az első nagy tematikus egységben a népzene fogalmát ismerteti a szerző, a saját jelenségek, a kölcsönzés és areális érintkezések kategóriái mentén, majd a finn népköltészeti anyagot mutatja be rendszerezve, kitérve a kor- és stílusrétegekre, formai jellegzetességekre. A második fejezetben először a balti-finn népek (a kötetben az észtek képviselik ezt a csoportot), majd a finn-permi ág (számi, mari és mordvin) népdalpéldái következnek, végül az ugor ágot képviselő magyarokkal zárul a zenei körkép. A harmadik rész *Az indoeurópai őskor zenei hangrendszerének emlékei a finnugor népek folklórájában* címmel a népköltészet történelmi rétegzettségét mutatja be, különös tekintettel a szláv hatásokra. Végül, a negyedik fejezetben távoli népek folklórából kapunk ízelítőt. Míg az első két fejezetben a finnugor nyelvek szupraszegmentális jellegzetességeiből adódó közös zenei alapformák példái sorakoznak, itt japán, norvég és angol illusztrációkon keresztül más alapokon nyugvó zenei

gondolkodásmódokba ad betekintést a szerző. A kötetet rövidítésjegyzék, irodalom, a felhasznált népdalok betűrendes mutatója és forrásuk megjelölése zárja.

A bemutatott tankönyv dicséretére válik, hogy a zenei jellemzők, jellegzetes szöveghagyományok illusztrálásán túl történeti és kulturális kontextusban is elhelyezi a folklóradatokat. A kötet kottái az eredeti forrásokból, vagy korábbi kiadványokból kölcsönzött (kézírásos és nyomtatott) példaanyagok. A másolás következtében, vagy az eredeti kotta rossz minősége miatt előfordul, hogy a szövegek nehezen kivehetőek. Ugyanakkor egyfajta keresztmetszetet kapunk a különböző korszakok és gyűjtők lejegyzési gyakorlatából, mintha csak a levéltárak anyagában nézelődnénk. A számi példákhoz a tankönyv egy későbbi kiadásához, vagy következő kötetéhez kiegészítésként javaslok Szomjas-Schiffert György 1966-os észak-finnországi gyűjtésének anyagát, hiszen elsőként sikerült analizálnia és lejegyeznie a számik speciális éneklési technikáját meghatározó összetett ornamentikát, amely a korábbi kottákból fájón hiányzik. Szomjas-Schiffert lejegyzéseinek további érdekessége, hogy az éneklés teljes időtartamát rögzítik, függetlenül a dallamagok vagy alapstruktúrák ismétlésének számától, amely jelen sorok íróját is segítette abban, hogy mélyszerkezeti és prozódiai vizsgálatokat végezhesen. A számi dal, a jójka egyik szerkezeti jellegzetessége, hogy nincs meghatározott tartama vagy rögzült indító és záró motívuma a dallamnak. Míg a motívumok sorrendje állandó és kötött, addig az éneklést bármelyikkel el lehet indítani, vagy éppen lezárni az énekes kedve szerint. Mintha tetszőlegesen választanánk ki melyik ponton szállunk be egy körhinta állandó körforgásába, és mikor, hol hagyjuk el azt (bővebben lásd: Tamás Ildikó – Velősy Péter: Jójkakutatás, jójkaadatbázis, azaz a népzeneről másként Szomjas-Schiffert György emlékének ajánlva. *Ethnographia* 131/1. 2020, 131-144.) Kádár György választása mellett szól az a tény, hogy a Szomjas-Schiffert kották bonyolult dallamaival szemben Armas Launis egyszerű dallamagokat bemutató lejegyzései a diákok számára könnyebben olvashatók és énekelhetőek.

Összegzésképpen: Kádár György munkája a jelenlegi finnországi ének-zene oktatásban hiánypótló jellegű, amely a zeneelméleti ismereteket a zenei kultúra történeti és társadalmi beágyazottságával együtt, remek példaanyaggal illusztrálja, és logikus felépítésben mutatja be. A szerző Szabó Helga és Lükő Gábor tanítványa, Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar-ének szakán, a József Attila Tudományegyetem finnugor szakán, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett magyar-ének-finnugor-szamos tanári képesítést. 1984-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanított magyart, majd a finnországi Vaasában folytatta oktatói tevékenységét. A Jyväskyläi Egyetemen doktorált 1999-ben. Doktori értekezésének címe *Rinnasteinen ajattelutapa suomensukuisten kansojen musiikkiperinteessä* (Mellérendelő gondolkodás a finnugor népek zenei hagyományában) volt. Magyarországon, Németországban, Romániában, Koreában, Észtországban, Oroszországban és Finnországban jelentek meg tanulmányai.

Tamás Ildikó

(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont,
Néprajztudományi Intézet)

